

Література

1. Алексеев С. С. Общая теория права: Курс в 2 т. Т. 2. — М.: Юрид. лит., 1982. — 359 с.
2. Марченко М. Н. Теория государства и права: Учебник. — М.: Юрид. лит., 1996. — 432 с.
3. Сабо И. Основы теории права / Под ред. В. А. Туманова. — М.: Прогресс, 1974. — 270 с.
4. Скакуп О. Ф. Теория государства и права: Учеб. для вузов / Уч-т внутр. дел. — Х.: Кодекс, 2000. — 704 с.
5. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений. — М.: Юрид. лит., 1980. — 176 с.
6. Халфица Р. О. Общее учение о правоотношении. — М.: Юрид. лит., 1974. — 370 с.
7. Явич Л. С. Общая теория права. — Ленинград: Изд-во Лепингр. ун-та, 1976. — 286 с.

УДК 340.12:316.346.2

*Н. В. Аніщук***СПІВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА,
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА СОЦІОСТАТЕВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ**

XX–XXI сторіччя стали епохою встановлення гендерної рівності — соціальної рівності чоловіків і жінок, тобто утвердження основ гендерної рівноваги та гендерної демократії. Країни Європи та Північної Америки пришвидшеними темпами переводять у практичну площину положення про те, що розширення можливостей жінок, їхня участь на основі рівності в усіх сферах життя суспільства є одним з найголовніших чинників економічного, соціального розвитку. Гендерна проблематика стає пріоритетним напрямом розвитку правового життя багатьох сучасних країн світу, у тому числі України.

Дійсно, останнім часом збільшується кількість держав, в яких відбувається процес становлення гендерного права. На порядок денний нині ставиться завдання дослідження маловідомих гендерно-правових категорій і понять, висвітлення ряду принципово нових аспектів. У зв'язку із цим досить актуальним питанням для сучасної юриспруденції є дослідження понятійно-категоріального апарату гендерного права, зокрема такої малодослідженої його категорії, як гендерне насильство.

Актуальність обраної теми значною мірою обумовлена і ступенем розробки проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, дає підставу стверджувати, що на сьогодні у вітчизняній юридичній науці поки що бракує фундаментальних розробок з проблеми гендерного насильства. Не применшуючи ролі та значущості розроблень українських учених-гендеристів — Н. Болотіної, М. Буроменського, О. Дашковської, Л. Кормич, К. Левченко, О. Матвієнко, Т. Мельник, Н. Оніщенко, М. Томашевської та ін., все ж таки необхідно визнати, що вони не приділяють глибокої уваги розгляду проблеми гендерного насильства під кутом зору гендерного права. Усе вищенаведене зумовило вибір теми і мети дослідження, його наукову новизну і практичне значення.

Метою даної статі є визначення категорії гендерного насильства та її співвідношення із категоріями «гендерна рівність» та «соціостатева дискримінація». Для досягнення поставленої мети автор вважає за необхідне вирішення таких завдань:

- розкрити поняття та сутність гендерного права;
- висвітлити зміст категорій гендерного насильства, гендерної рівності та соціо-статевої дискримінації;
- виявити взаємозв'язок між вищезгаданими категоріями, здійснюючи їх зіставлення;
- надати висновки з порушеної проблеми.

Останнім часом у світі відбувається процес освоєння гендеру нового часу й відображення його в чинному законодавстві різних галузей права. Діє тенденція до зближення гендерних процесів в юридичному вираженні, а саме формування гендерного компоненту в системі законодавства. Сьогодні світова юридична наука дедалі більше говорить про гендерне право як комплексну галузь права, яка складається з правових норм, що встановлюють засоби забезпечення рівності прав людини незалежно від статі, а також передбачають межі допустимих відмінностей у правах залежно від статі. По суті, воно відповідальне за справедливе визначення міри свободи двох суб'єктів суспільства: чоловіків та жінок — їх статусу.

За змістом норми гендерного права мають два спрямування. З одного боку, вони передбачають систему гарантій для забезпечення рівності прав і свобод жінок і чоловіків, а з іншого — відмінності та їх межі у правах і гарантіях їх здійснення, які зумовлені належністю людей до різних статей. За сферою дії норми гендерного права знаходять своє місце у різних галузях права, які забезпечують здійснення політичних, громадянських, економічних, соціальних та культурних прав людини [1, 153].

Одними із базових категорій гендерного права є категорії «гендерна рівність» та «гендерна (соціостатева) дискримінація». Хоча вони і є достатньо молодими за доктринальним віком, однак вже набули важливого значення та впливу у теоретичній і практичній юриспруденції. Змістовні ніші кожної з цих категорій і у реальному правовому бутті, і у теоретико-правничих, галузевих та навіть й у прикладних дискурсах є самодостатніми і жодних сумнівів не викликають. Теоретичний і практичний статус цих феноменів тяжіє до найвищого рівня, бо гендерна рівність знаходиться у ряду найбільш значущих для суспільства явищ, що мають соціетальне для нього значення. Тобто гендерна рівність пов'язана з самими основами існування сучасного суспільства, впливає на його долю, є передумовою нормального функціонування і розвитку. Відсутність дискримінації за статевою ознакою означає гендерну рівність, а соціостатева рівність виключає гендерну дискримінацію.

Можна стверджувати, що існує безпосередній зв'язок між категоріями «гендерне насильство», «гендерна рівність» та «гендерна дискримінація». І перш ніж простежимо цей зв'язок, надамо теоретичне визначення цих понять.

З точки зору гендерного права поняття «гендерне насильство» розглядається у контексті дискримінації за статевою ознакою. Наприклад, в Законі Боснії

та Герцеговини «Про рівність статей» від 21 червня 2002 р. зазначається: «Насильство на основі статі: будь-яка дія, що призводить до фізичного, розумового, сексуального та матеріального ушкодження чи страждання, а також погроза вчинення таких дій, що заважають користуватися правами та свободами, які ґрунтуються на гендерній рівності, в громадському та приватному житті, включаючи перевезення людей з метою примусової праці, будь-які обмеження або свавільне позбавлення волі осіб, які зазнали таких дій» [2, ст. 4].

Отже, у гендерному праві цей термін використовується для відмінності звичайного насильства від насильства, що направлене на приватних осіб чи на групи осіб на підставі статі (гендерної ознаки). Гендерне насильство включає дії, що завдають фізичної, психологічної, сексуальної шкоди чи страждання, погрозу таких дій, примус та інші обмеження свобод всупереч принципу гендерної рівності. Цей вид насильства — це значно більше, аніж сексуальний напад та зґвалтування. Воно в основному коріниться у нерівних правових відносинах, що сприяють поляризації відмінностей між статями.

Для того щоб розкрити поняття гендерної рівності, звернемося, наприклад, до Канадської платформи дій на нове сторіччя: федерального плану з гендерної рівності, де надається розширене визначення цього терміна: «Гендерна рівність означає наявність рівних умов для жінок і чоловіків у реалізації всіх своїх прав людини та можливостей участі в політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, а також рівного користування його результатами. Рівність необхідна для стійкого людського розвитку.

Досягнення гендерної рівності необхідне для нормального функціонування соціальної, економічної, культурної та політичної систем; нерівність статусу жінок проявляється системно; расові ознаки, етнічне походження та непрацевдатність й надалі впливатимуть на таке становище; необхідно враховувати жіночу специфіку, пріоритети та цінності у роботі всіх основних соціальних інститутів.

Однакове ставлення до жінок та чоловіків не забезпечує однакових результатів, тому що жінки та чоловіки знаходяться на різних соціальних рівнях та в різних умовах життя. Перешкоди на шляху досягнення рівності є наслідком історично вкоріненого ставлення й традиційних упереджень...Рівність для всі жінок настане тільки тоді, коли несправедливе ставлення до них на робочих місцях, в освітніх закладах і в сім'ї стане центром громадської уваги та необхідних змін. Для досягнення справжньої гендерної рівності слід зважати на відмінності у життєвому досвіді, життєвих ситуаціях жінок і чоловіків, а також всередині жіноцтва, і, таким чином, нейтралізувати системні прояви нерівності. Поняття «дійсної» рівності заперечує системну та структурну природу нерівності. У ньому визнається свобода від дискримінації і позитивні дії, спрямовані на утвердження рівності» [3, 214].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» від 8 вересня 2005 р. «гендерна рівність» означає рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну частку у всіх сферах життєдіяльності суспільства [4, ст. 1].

Безперечно, існує прямиий зв'язок між категоріями «гендерна рівність» та «гендерне насильство», який проявляється у такому: існування де-юре і де-факто гендерної рівності виключає гендерне насильство. Адже причини і наслідки насильства щодо жінок, по суті, пов'язані із укоріненими гендерною нерівністю та дискримінацією, які обмежують повне здійснення жінками їхніх прав людини. Саме про це йдеться у преамбулі Резолюції 114-ї Асамблеї Міжпарламентського Союзу від 12 травня 2006 р. «Можливості та обов'язки парламентів у просуванні ефективних засобів боротьби із насильством щодо жінок в усіх сферах» [5].

Оскільки категорія «гендерна рівність» має прямиий зв'язок із категоріями «гендерна дискримінація» та «дискримінація щодо жінок», з'ясуємо їх співвідношення. Гендерна дискримінація та дискримінація щодо жінок — це терміни, які звичайно є взаємозамінюваними. Ці терміни означають позбавлення або обмеження рівних прав, або рівних можливостей за ознаками статі.

Відповідно до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. термін «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі [6, ст. 1].

Слід зазначити, що тривалий час факт існування гендерної дискримінації заперечувався у суспільстві. Тому і поняття гендерної дискримінації не існувало. Вважалося, що ця проблема має відношення тільки щодо жінок. Внаслідок цього вчені-юристи застосовували лише термін «дискримінація щодо жінок». І тільки пізніше буде визнано, що дискримінація за ознакою статі може бути спрямована як проти жінок, так і проти чоловіків.

Винесення гендерної дискримінації на порядок денний із прав людини змістило підхід прав людини з вертикальної, між людиною та урядом, в горизонтальну площину, між людьми усередині сім'ї або суспільства, у крайньому випадку — усередині сімейних прав [7, 101]. Отже надамо визначення цього поняття. По суті, термін «гендерна дискримінація» використовується для відмінності звичайної дискримінації від дискримінації, що направлена на приватних осіб чи на групи осіб за ознакою статі.

Наприклад, відповідно до Закону Киргизії «Про основи державних гарантій забезпечення гендерної рівності» від 31 січня 2003 р. гендерна дискримінація означає будь-яку відмінність, виняток або перевагу, які обмежують або заперечують рівне здійснення прав за ознакою статі [8, ст. 1].

По суті, поняття гендерної дискримінації ширше за своїм змістом, аніж поняття «дискримінація щодо жінок». Адже поняття «гендерна дискримінація» або «дискримінація за ознакою статі» включає, по-перше, дискримінацію щодо чоловіків та, по-друге, дискримінацію щодо жінок. Оскільки останній її вид є досить поширеним явищем у світі, визначення цього поняття знайшло своє відображення на міжнародно-правовому рівні. Так, у преамбулі Декла-

рації про ліквідацію дискримінації щодо жінок від 7 листопада 1967 р. наголошується на тому, що дискримінація щодо жінок не сумісна із гідністю жінок як людини. У цьому документі також зазначається про те, що дискримінація щодо жінок, яка призводить до заперечення або обмеження їх рівноправності з чоловіками, є несправедливістю у своїй основі та являє собою злочин проти людства [9, ст. 1].

Без сумніву, існує прямий зв'язок між категоріями «гендерне насильство», «гендерна дискримінація» та «дискримінація щодо жінок». Про це, зокрема, йдеться у положеннях Комітету ООН з прав людини, де проголошено про те, що викорінення дискримінації являє собою невід'ємну частину зусиль по припиненню насильства над жінками [10, 34].

Таким чином, гендерне насильство безпосередньо пов'язане із проблемою соціально-статевих відносин і має співвідношення між такими взаємопов'язаними між собою категоріями, як «гендерна рівність» та «соціостативна дискримінація». Саме дослідження цієї тріади категорій дозволяє розкрити природу та сутність феномена гендерного насильства. Це дає підстави стверджувати про те, що із вирішенням проблеми гендерної дискримінації, досягненням гендерної рівності де-юре і де-факто можна буде розраховувати і на розв'язання проблеми гендерного насильства як порушення прав людини і насамперед прав жінок.

На погляд автора, дослідження проблеми гендерного насильства має стати перспективним напрямом серед юристів-науковців, оскільки від її вирішення значною мірою залежить питання вирівнювання правового статусу жінок та чоловіків, що зможе подолати гендерну асиметрію прав людини. Тому виникає потреба здійснення подальших наукових розвідок з цієї проблеми.

Література

1. Болотіна Н. Гендерний розвиток і соціальне право України: концептуальні засади // Рівність жінок і чоловіків в Україні: Правові аспекти: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. — К., 2001. — С. 151–162.
2. Про рівність статей: Закон Боснії та Герцеговини від 21 червня 2002 р. // Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. — К., 2004. — С. 178–186.
3. Платформа дій на нове сторіччя: Федеральний план з гендерної рівності. Канада // Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. — К., 2004. — С. 202–265.
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 52. — Ст. 561.
5. Резолюція 114-й Ассамблеї Міжпарламентського Союзу «Возможности и обязанности парламентаров в продвижении эффективных способов борьбы с насилием в отношении женщин во всех областях» // Межпарламентский вестник. — 2006. — № 1 (26). — С. 33–43.
6. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. — К.: Укр. Правнича Фундація: Право, 1995. — 20 с.
7. Томашевски К. Права женщин: от запрета дискриминации к ее искоренению // Международный журнал социальных наук. — 1999. — Май, № 25. — С. 91–106.
8. Про основи державних гарантій забезпечення гендерної рівності: Закон Киргизії від 31 січня 2003 р. // Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. — К., 2004. — С. 194–202.
9. Декларация о ликвидации дискриминации в отношении женщин от 7 ноября 1967 г. // Международные акты о правах человека: Сб. док. — М., 1998. — С. 241–244.
10. Аніщук Н. В. Гендерне насильство у правовому житті України: Монографія. — О.: Юрид.-пра, 2007. — 232 с.